

Бондаренко В. В. Національне надбання в Педагогічному музеї України: збереження, дослідження, забезпечення функціонування // зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук. конф. присв. 100-річчя від дня заснув. музею (галереї мистецтв) ім. Миколи Ярошенка «Місія музею XXI століття», Полтава, 14-15 травня 2019 р. / під ред. С. І. Бочарової – Полтава : [ФОП Говоров С. В.], 2019. – С. 72 – 75.

Бондаренко В. В.
старший науковий співробітник,
Педагогічний музей України,
М. Київ

Національне надбання в Педагогічному музеї України:

збереження, дослідження, забезпечення функціонування

У статті представлено рідкісні видання «Колекції стародруків Педагогічного музею України», що становлять національне надбання. Розкрито основні завдання музею щодо роботи з науковим об'єктом.

Ключові слова: колекція, національне надбання, стародруки, рідкісна книга, інкунабула, кириличні видання, дослідження, Педагогічний музей.

У фондах Педагогічного музею України зберігається унікальна колекція стародрукованих книг, яку визнано науковим об'єктом, що становить національне надбання (Постанова Кабінету міністрів України №1709 від 19.12.2001 р.) [4]. 19 лютого 2009 р. Міністерством освіти і науки України видано свідоцтво № 81 про внесення «Колекції стародруків Педагогічного музею України» (рукописи, стародруки та рідкісні видання 1477-1923 рр.) до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання. Колекція стародруків Педагогічного музею налічує понад чотири тисячі одиниць зберігання і складається з 10 колекцій: «Рукописи XVIII – XIX ст.», «Інкунабули», «Кириличні стародруки XVII – поч. XX ст.», «Видання гражданського друку XVIII – першої третини XIX ст.», «Стародруки латинським шрифтом XVI – XVIII ст.», «Картографічні видання XVIII – поч. XX ст.», «Розвиток наук у XIX – першій чверті XX ст.», «Журнали педагогічної та історико-культурної тематики 1834–1923 рр.», «Педагогічна україніка 1842–1923 рр.», «Українська дитяча книга 1885–1922 р.» [5, с. 150].

Найдавніші книги з музейної колекції – інкунабули кінця XV ст., перші друковані книги людства. У фондах музею зберігається три інкунабули, об'єднані в конволют – збірник історичних, географічних та філософських праць латинською

мовою, який також міг використовуватися і як університетський підручник епохи середньовіччя. Вищезазначений коволют включає в себе одне з перших видань твору Енея Сильвія «*Historia Bohemica*» («Чеська історія», Базель (Швейцарія), 1489), книгу Діонісія Перієгета «*Orbis terrae description*» («Опис ойкумени», Венеція, 1477) та рідкісне видання праць Аристотеля і Плутарха у перекладі Франческо Філельфо «*Orationes et nonnulla alia opera*» («Молитви та кілька інших творів», Бреція (Італія), 1488). Конволют передав до музею голова Житомирського католицького костелу Віслацький А. І. у 1986 році.

Надзвичайно цінною з наукового та історичного погляду є також колекція кириличних видань XVII – поч. XX ст. з фондів Педагогічного музею України, оскільки до кінця XVII ст. кириличний алфавіт був єдиним, на якому друкувалися церковні й світські книги. Колекція музею представлена переважно виданнями Святого Письма, богослужбовими книгами та зразками проповідницької, агіографічної, історико-церковної літератури. Серед них: «Апостол» (Львів, Друкарня М. Сльозки, 1639), «Євангеліє» (Львів, Друкарня братства, 1670), «Псалтир» (Унів, Друкарня Успенського монастиря, 1679), «Молитвослов» (К., Друкарня Києво-Печерської Лаври, 1753), «Ірмологіон» (Львів, Друкарня братства, 1757) та ін. Найдавніша кирилична книга колекції - «Євангеліє з сигнатурами» друкарні Мамоничів (м. Вільно (Вільнюс), що датується 1600 роком [1, с. 8].

Відміною рисою українських кириличних видань XVII – XVIII ст., представлених у колекції Педагогічного музею, є їхнє багате художнє оздоблення, наявність великої кількості ілюстрацій, орнаментально-сюжетних заставок, кінцівок, ініціалів, декоративних виливних прикрас. Художній стиль цих видань поєднує елементи мистецтва Ренесансу і бароко з українським народним мистецтвом. Ці особливості вигідно вирізняють українські стародруки з-поміж аналогічних російських та білоруських видань. Не менш цікавими й рідкісними стародрукованими виданнями є кілька українських Псалтирів XVII – XVIII ст.: унівський 1679 р., львівський 1741 р. та почаївський 1763 р. Псалтирі збереглися в незначній кількості примірників, незважаючи на частий передрук та великі накладі, оскільки їх використовували не лише як богослужбові, а й як навчальні

книги. У процесі навчання грамоти ці книги буквально «зачитувалися» і ставали непридатними для подальшого користування [2].

З-поміж видань «Колекції стародруків Педагогічного музею України» окремо варто відзначити колекцію «Педагогічна україніка 1842–1923 рр.». Видання, що увійшли до колекції, поділяються на 2 групи: періодичні видання та наукова, навчальна, навчально-методична література. Найстарішим і одним із найцікавіших видань колекції є «Букварь новым способом уложеный для домашной науки» Й. Кобринського (Львів, 1842). Особливо цінними з наукового погляду є часописи колекції: «Вільна українська школа» (К., 1917-1920), «Киевская старина (ежемесячный исторический журнал)» (К., 1884-1901), «Основа» (СПб., 1861-1862), «Світло» (К., 1910-1914), «Просвітянин-кооператор» (Ромни, 1919-1920), «Учительське слово» (Львів, 1912-1913), «Университетские известия» (К., 1874-1913). В колекції представлені також циркуляри по управлінню Київським навчальним округом (1874-1917). Серед навчальної літератури великим попитом серед дослідників користуються букварі: «Буквар южнорусскій» Т. Шевченка (СПб., 1861), «Українська граматка» І. Деркача (М., 1861); «Рідна мова. Український буквар» О. Базилевича (Полтава, 1907), «Український буквар по підручнику А. Потебні» С. Русової (К., 1919); читанки: «Руска втора читанка для шкіл народних в Буковині» (Відень, 1880), «Рідна школа. Читанка III.» С. Черкасенка (Львів, 1919); підручники: «Позашкільна освіта. Засоби її переведення» (К., 1917) та «Дошкільне виховання» С. Русової (Катеринослав, 1918) та ін.

Основні завдання Педагогічного музею України щодо роботи з науковим об'єктом, що становить національне надбання, на сьогоднішньому етапі діяльності музею - це збереження і наукове вивчення складових об'єкту, організація та ведення довідково-пошукового апарату, створення електронних копій колекції, реставрація окремих видань, наукова інтерпретація та презентація джерел історії освіти. Науковцями музею проводиться систематичне наукове вивчення рідкісних видань колекції, результатом якого є підготовка публікацій до фахових видань та укладання каталогів видавничих серій «Бібліофонд Педагогічного музею» та «Педагогічні републікації». Так науковцями музею було підготовлено каталоги-

путівники «Колекція «Українська дитяча книга 1885-1923 рр.» (2015 р.), «Циркуляри по Київському навчальному округу у фондах Педагогічного музею України (1874-1917)» (2016 р.), «Українська книга 1917-1921 рр. у фондах Педагогічного музею України» (2017 р.), «Українська дитяча книга 1920-х років у фондах Педагогічного музею України» (2018 р.), педагогічні републікації «Освітня хроніка на сторінках періодичних видань 1917-1929 рр.» (2017 р.). З метою популяризації надбань педагогічної спадщини музеєм також підготовлено і розповсюджено репринтні видання «Букваря новим способом уложеного для домашньої науки» Й. Кобринського (Львів, 1842) та «Букваря южнорусского» Т. Шевченка (СПб., 1861).

Систематичною є також робота зі збереження та забезпечення належного функціонування наукового об'єкта. Загалом за весь період роботи з «Колекцією стародруків Педагогічного музею України» оцифровано 514 книг зі списку колекції, в загальній кількості 142582 сторінки; проведено експертизи та створено паспорти стародруків в кількості 188 одиниць; відреставровано 81 книгу. Всі видання внесено до електронного каталогу у локальній комп'ютерній мережі музею з можливістю перегляду більш ніж 400 електронних копій видань у pdf-форматі. Окремі видання колекції експонуються у стаціонарній експозиції музею, на тимчасових тематичних та віртуальних виставках [3, с. 11].

Таким чином, належне функціонування об'єкту «Колекція стародруків Педагогічного музею України» дає можливість науковцям України і світу ознайомитись із широким колом цінних для історії світової цивілізації джерел і є важливим інформаційним ресурсом з питань педагогічної думки [2].

Джерела та література:

1. Міхно О. Кириличні видання Педагогічного музею / О. Міхно // Педагогічна газета. – 2014. – Квітень (№ 4). – С. 8.
2. Національне надбання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pmu.in.ua/category/natchionalne_nadbannya/
3. Педагогічний музей України. Річний звіт, 2015 / за ред. Олександра Міхна. – К.: ПМУ, 2015. – 28 с.
4. Про затвердження Переліку наукових об'єктів, що становлять національне надбання, та внесення змін до Положення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 1997 р. № 174 : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 грудня 2001 р. № 1709. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1709-2001-%D0%BF>

5. Ситнік Т. І. Національне надбання у Педагогічному музеї України як джерело наукових досліджень / Т. І. Ситнік // Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання: матеріалб Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 7-9 квітня2015 р., Національний авіаційний університет / ред. кол.Тюрменко І. І. та ін. - К. : Талком, 2015. – 380 с.